

Schootsveld van Naarden nooit geïnundeerd

Henk Schaftenaar

Wat de ingenieurs van de genie nooit is gelukt, presteerde de redactie van het historisch tijdschrift van Tussen Vecht en Eem (TVE mrt. 2009, p. 79) wel: bij een artikel over water als verdedigingsmiddel werd een onscherpe luchtfoto van de vesting Naarden uit de jaren dertig geplaatst met de tekst 'Naarden geïnundeerd' erboven. Wie de foto echter zorgvuldig bekijkt zal hebben gezien dat er van een onderwaterzetting totaal geen sprake is.

De wel vaker voorkomende misvatting dat de gronden rond de vesting Naarden inundeerbaar zouden zijn, berust op de veronderstelling dat a. de aanwezigheid van een met zanderijsloten doorsneden schootsveld rond de stad daarvoor gunstig zou zijn en b. dat een te inunderen kom van de Nieuwe Hollandse Waterlinie ten westen van de stad in de nabijheid ligt. Ook het NOS-journaal poneerde achteloos deze veronderstelling door in een recent programma over de Waterlinie als rijksmonument speciaal de vesting Naarden als onderdeel van die verdedigingslinie te tonen.

Dat de omgeving van Naarden niet te inunderen is, ontdekte de militaire overheid al in het begin van de 18e eeuw toen de afzanding rond de stad nog maar net op gang was gekomen. Het afzandingspeil lag namelijk drie duim boven het waterpeil van de Zuiderzee bij normale vloed. Een inundatie van het schootsveld - zo vond men - zou daarom alleen langs een zeer ingewikkelde weg, met gebruikmaking van vergelegen rivierwater, mogelijk zijn. Ondanks die twijfel werd de afzanding onverdroten voortgezet, want de realisatie van een vlak en overzichtelijk schootsveld was al een doel op zich voor de militairen.

Toen de afzandingen driekwart eeuw waren voortgeschreden, besloten de landsverdedigers de proef maar eens op de som te nemen. In april 1748 lieten ze water vanuit de rivier de Lek via de Vecht en de Muidertrekvaart naar Naarden stromen. Een complexe test die heel veel geld vergde en op niets uitdraaide. Enkele poternes van de Naardense bastions begonnen langzaam onder water te lopen en ook een stukje van de bedekte weg stond blank; de afgezande terreinen bleven daarentegen kurkdroog. Wat iedereen eigenlijk al vermoedde, werd nu genadeloos zichtbaar: het bodempeil van de Naardense zanderijen lag simpelweg te hoog voor inundatie. Dat peil werd ter plaatse het Leliepeil genoemd, naar een gestileerde Franse lelie op de toen aanwezige schalen bij de Utrechtse en de Amsterdamse Poort waarop het niveau van de afzanding kon worden afgelezen. Maar de Naarders hadden het aflezen nooit zo nauw genomen. Uit eigenbelang, de grond moest immers agrarisch bruikbaar blijven.

Een oplossing zou kunnen zijn het maaiveld van de Naardense zanderijen te verlagen. Maar wilde men het zand nog dieper weghalen, dan zou men het zelfs moeten wegbaggeren. Het land zou dan volstrekt onbruikbaar worden voor de teelt van cultuurgewassen en de eigenaren zouden genoodzaakt zijn hun bezit te verkopen aan de Staat die daar niet op zat te wachten. Een eenvoudige berekening liet zien dat daar een bedrag van wel driehonderdduizend gulden mee gemoeid zou zijn. Om dat probleem weer te omzeilen zou men rond de vesting twee polders kunnen maken, maar ook dat zou weer te kostbaar worden. Het gevolg was dat al deze pseudo-oplossingen het stempel 'onuitvoerbaar' opgedrukt kregen. Het schootsveld van Naarden bleef daardoor droog.

In 1797 moest de toenmalige directeur van de Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff zich ook nog eens met deze ingewikkelde materie bemoeien. Nauwkeuriger berekeningen en peilmetingen toonden toen aan dat een inundatie rond Naarden slechts mogelijk was op een kunstmatige wijze, d.w.z. met behulp van een gemaal. Alleen een 'vuurmachine' (stoomgemaal) zou volgens Kraijenhoff zo'n klus kunnen klaren. Echter aan de vestingwerken van Naarden kleefden volgens hem zodanige ernstige gebreken dat daar

eerst wat aan zou moeten worden gedaan. Het grootste en praktisch niet op te lossen probleem in Naarden was dat een inundatie altijd door een vijand kon worden afgetapt. Deze behoefde nabij de buitenplaats Valkeveen (toen nog buiten het bereik van het geschut op de vestingwallen) alleen maar de Oostdijk en de Zomerkade (de Zanddijk) door te steken om het inundatiewater naar de Zuiderzee te doen wegvloeien. Vooral door dit gegeven werd het enthousiasme voor een inundatie drastisch getemperd. De Fransen van Napoleon hadden er al helemaal geen oren naar en toen die weg waren, werd het schootsveld nog wel tot op 300 roeden verder afgegraven, maar over een inundatie van die gronden werd sindsdien met geen woord meer gerept.

(Zie ook: Henk Schaftenaar, 'Waterperikelen rond Naarden. De inundatieproef van 1748', in *De Omroeper* 2003/3 p. 106-118).

Het hier opgenomen artikel 'Schootsveld van Naarden nooit geïnundeerd' is eerder verschenen in *De Omroeper* 2010/2, p 77-78.